

Klima, miljø og folkehelse i det norske matsystemet

Hovedbudskap: Norske myndigheter trenger et helhetlig rammeverk for vurdering av matsystempolitikk. Beslutninger om matproduksjon, klima, miljø og folkehelse bør vurderes samlet, slik at målkonflikter synliggjøres og synergier utnyttes. CHEOPS utvikler kunnskapsgrunnlaget som trengs for slike integrerte vurderinger.

Den politiske utfordringen

Det norske matsystemet er en arena der mål innen landbruk, klima, miljø og folkehelse lett kan komme i konflikt med hverandre. Landbrukspolitikken skal sikre matsikkerhet, opprettholde produksjon over hele landet og støtte økosystemtjenester. Klimapolitikken krever betydelige utslippskutt, naturmangfoldspolitikken har mål om å stanse og reversere tap av natur, og kostrådene oppmuntrer til et mer plantebasert kosthold. Alle disse målene er viktige, men de kan framstå som motstridende når politikken utvikles sektorvis. Dagens politikktutforming er i stor grad nettopp organisert i sektorer, noe som gjør det vanskelig å fange opp hvordan tiltak innen ett område påvirker måloppnåelse på andre områder. Å opprettholde matproduksjonen uten å adressere klima-, miljø- og helsevirkninger kan imidlertid undergrave matsystemets langsiktige bærekraft og samfunnsmessige legitimitet.

Sentrale målkonflikter i matsystemet

Klima og matproduksjon. Landbruket må bidra til overgangen til et lavutslippssamfunn. Samtidig er veivalgene viktige, fordi tiltak som reduserer klimagassutslipp kan påvirke regional produksjon, gårdsøkonomi og biomangfold. Klimapolitikken må derfor skille mellom tiltak som svekker produksjonskapasiteten og tiltak som omstiller produksjonen, samtidig som robusthet og matsikkerhet ivaretas.

Folkehelse og matproduksjon. Mer plantebasert mat og lavere forbruk av rødt og bearbeidet kjøtt kan gi betydelige helse- og klimafordeler. I Norge reiser dette spørsmålet om hvordan nasjonal matproduksjon bør utvikles gitt landets naturgrunnlag og mål om matsikkerhet.

Biologisk mangfold og produksjon. Å stanse og reversere tap av natur kan kreve endringer i arealbruk og produksjonssystemer. Men hvordan skal både kostnader og gevinster ved biodiversitetstiltak verdsettes, særlig når mange effekter ikke har priser i et marked?

Regionale og nasjonale prioriteringer. Regionalt kan ulike mål skaper ulike utfordringer. Nasjonal politikk må derfor bygge på regional kunnskap, samtidig som regionale valg må forstås i lys av konsekvensene for matsystemet som helhet.

Fra målkonflikter til integrert vurdering

CHEOPS foreslår å gå utover ensidig sektorvis politikkutforming. I stedet for å spørre om matproduksjon, klima, biologisk mangfold eller folkehelse skal prioriteres, trenger beslutningstakere et rammeverk som viser hvordan ulike politiske alternativer påvirker alle fire hensynene samtidig. Dette gjør det mulig å identifisere målkonflikter og synergier. Det krever at de viktigste koblingene mellom mat, klima, miljø og folkehelse identifiseres, og at det vurderes om politikkenes resultater ligger innenfor et bærekraftig og sosialt akseptabelt handlingsrom.

CHEOPS vil kombinere romlige data om arealressurser og landskap, bioøkonomisk modellering på gårdsnivå, sektormodeller, verdsetting av markedsbaserte og ikke-markedsbaserte økosystemtjenester, indikatorutvikling, samt dialog med interessenter. Dette gjør det mulig å inkludere gevinster og kostnader som ikke fullt ut reflekteres i markeder, som biologisk mangfold, klimagassutslipp, rekreasjon, landskapsestetikk og helsegevinster. Først da kan politiske beslutninger bygge på det samlede virkningsbildet.

En slik integrert tilnærming fjerner ikke behovet for politiske avveininger. Den gir derimot et bedre kunnskapsgrunnlag ved å synliggjøre hvor gevinster kan oppnås samtidig, og hvor målkonflikter er uunngåelige. Spenningene mellom matproduksjon, klimatiltak, biologisk mangfold og folkehelse er ikke unike for Norge, men de er særlig viktige i et matsystem preget av begrenset jordbruksareal, store regionale forskjeller og ambisiøse bærekraftsmål.

Prinsipper for politikk

- **Vurder effekt på mat, klima, miljø og folkehelse sammen.** Politiske alternativer bør vurderes ut fra sine samlede virkninger, snarere enn ut fra resultater innen enkeltsektorer.
- **Definer rammer for bærekraftig utvikling.** Grunnleggende behov for matforsyning, klimamål, mål for biologisk mangfold, kostråd og bruk av jordbruksareal bør legges til grunn som rammebetingelser for politikkutforming.
- **Synliggjør ikke-markedsbaserte effekter.** Økosystemtjenester, biologisk mangfold, kulturlandskap, rekreasjon og helseeffekter må synliggjøres på linje med markedsbaserte verdier knyttet til produksjon og forbruk.
- **Bruk regional kunnskap.** Nasjonal politikk bør ta hensyn til at både målkonflikter og synergier varierer mellom produksjonssystemer, landskapstyper og regioner.
- **Samutvikle politiske alternativer.** Gårdbrukere, offentlige myndigheter, aktører i matsektoren, miljøorganisasjoner og folkehelseaktører bør involveres i utforming av fremtidsperspektiver for norsk landbruk, tolkning av resultater og vurdering av tiltakenes legitimitet og gjennomførbarhet.